

مقاله و شبه‌مقاله

محمد صالح مصلحیان *

می‌شود. با وجود ضعف‌هایی که هر شاخص علم‌سنجی به‌تنهایی دارد و بر اساس آن عده‌ای به نفی کلی آن‌ها می‌پردازند، دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی این شاخص‌ها را به‌کار می‌برند، زیرا نه تنها روشنی‌بخش بخش‌های پنهان فعالیت‌های پژوهشگران است، بلکه کاربرد دسته‌ای از این شاخص‌ها با هم، تا حد زیادی به کار ارزیابی عینیت می‌بخشد، و مهم‌تر اینکه به میزان زیادی از مشکلات ناشی از تأثیر حب و بغض‌ها و عدم شفافیت در ارزیابی انسانی می‌کاهد. با این حال، این شاخص‌ها تا حدی کورند و باید همراه ارزیابی دقیق گروهی از متخصصان برجسته در خصوص میزان عمق، وسعت و تأثیرگذاری دستاوردهای پژوهشی (مثلاً مقاله منتخب) یک محقق و اینکه تا چه‌قدر، در چه جاهایی، و چه کسانی در تحقیقاتشان به آثار آن پژوهشگر ارجاع داده‌اند به کار برده شوند.

سخن آخر اینکه، در چند دهه اخیر و با گسترش ارتباطات الکترونیکی و همکاری‌های بین‌المللی، کم و کیف مقالات افزایش یافته است. بیش از ۱۰ برنده مدال فیلدز می‌توان یافت که بسیار پرکار هستند. از جمله ترنس تائو (در زمینه نظریه اعداد، معادلات دیفرانسیل و آنالیز هارمونیک) که از ۱۹۹۲ تاکنون در تألیف ۳۴۶ مقاله پژوهشی که بسیاری از آن‌ها در مجلات فاخر چاپ شده است نقش داشته است (یعنی به‌طور متوسط هر ماه، یک مقاله). شینگ تونگ یائو (در زمینه هندسه دیفرانسیل و هندسه جبری) با ۶۷۱ و ژان بورگین (در زمینه آنالیز تابعی و نظریه اعداد) با ۵۲۴ مقاله پیش‌تاز هستند. افرادی که تأکید بر چاپ مقاله به تعداد کم دارند و به اشتباه «کم‌کاری» را معادل «کیفی‌کاری» می‌گیرند، نه تنها موجب انحراف افکار عمومی می‌شوند، بلکه متأسفانه آن‌را دستاویزی برای کاهلی در امر پژوهش قرار می‌دهند.

پژوهش را نباید به «تولید مقاله» تقلیل داد! در واقع، مقاله هر محقق «گزارش پژوهش»‌های او است، پژوهشی که باید هدفمند، صحیح، اصیل، مهم، عمیق، جدید، جالب، منسجم، روشمند و نیز کاربردی‌پذیر یا در جهت گسترش مرزهای دانش باشد. با انتشار مقاله در مجلات معتبر بین‌المللی، دستاوردهای حاصل از تحقیق هر پژوهشگر، رویت‌پذیر، نقدپذیر، و کاربست‌پذیر می‌شود. بنابراین، ارائه دستاوردها به‌صورت نگارش مقاله در مجلات بین‌المللی، بخش اجتناب‌ناپذیر هر پژوهشی، به‌ویژه در ریاضیات است.

بی‌شک مراد نیکوی افرادی که در کشور به نفی کلی نگارش مقاله می‌پردازند، مخالفت با نگارش «مقالات ضعیف» است که در استانداردهای بین‌المللی، به مقالات در حاشیه علم روز، مقالات فاقد نوآوری، و یا مقالات دارای نتایج کم‌اهمیت اطلاق می‌شود. این نوع مقالات شامل «شبه‌مقالات»‌اند که در بهترین حالت، کار نویسندگان آن‌ها تعمیم دادن نتایج دیگران با روش‌های تکراری است، یا دقیق‌تر بگوییم، «تعمیم دادن با هدف تعمیم دادن»!

کسانی که تجربه فعالیت در نشریات بین‌المللی را دارند نیک آگاه‌اند که شمار مقالات ضعیف در کشورهای در حال توسعه نسبتاً زیاد است. با این حال، امید همه دست‌اندرکاران پژوهش در چنین کشورهایی این است که این مقالات برای نویسندگان آن‌ها، به‌ویژه جوان‌ها، در حکم «تمرینی برای پژوهش» باشد تا به تدریج حرفه‌ای‌شده و به تحقیقات عمیق‌تر و مفیدتر روی آورند، گرچه شوربختانه، برخی از آنان توان انجام تحقیقات جدی را ندارند.

با توجه به تعداد زیاد محققان و تنوع موضوعات پژوهشی، روز به روز به تعداد موسسه‌های حامی مالی پروژه‌ها و تصمیم‌گیرندگان اعطای گرنت در دانشگاه‌ها که به شاخص‌های علم‌سنجی از جمله تعداد مقالات، شاخص هرش، شمارگان رویت مقالات و نیز تعداد استنادات- غیرخودی در ارزیابی‌های پژوهشی روی می‌آورند افزوده

* دانشگاه فردوسی مشهد